

การวิจัยเพื่อนวัตกรรมการสร้างสรรคการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน
ชุด ฟอนหัตถกรรมน่านวตวิถิ เพื่อประชาสัมพันธ์และพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
กลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอกอสมุฬย จังหวัดมหาสารคาม
Research for innovative creations of Isan folk dance performances,
Fon Hatakam-nam-nawatwiti to publicize and develop the local
community, Ban Pang Handicraft Group, Kosum Phisai District,
Maha Sarakham Province

พิมพ์พลัญ พอลหงษ์

Pimwulan Polhong

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขานาฏศิลป์และการละคร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Lecturer of courses in dance and drama Rajabhat Mahasarakham University

pimwulanpolhong@gmail.com

Received: February 19, 2022

Revised: June 29, 2022

Accepted: July 12, 2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้เรื่องหัตถกรรมการทอเสื่อกกของกลุ่ม
หัตถกรรมบ้านแพง อำเภอกอสมุฬย จังหวัดมหาสารคาม 2) สร้างนวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน
อีสานสร้างสรรค์ ชุด ฟอนหัตถกรรมน่านวตวิถิ 3) ประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน
สร้างสรรค์ ชุด ฟอนหัตถกรรมน่านวตวิถิ ผ่านเวทีการแสดงและสื่อสังคมออนไลน์

ผลการศึกษาพบว่า เริ่มแรกทอเสื่อจากต้นผือเพื่อใช้สอยในครัวเรือน แลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้
ภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งยังมีการนำไปถวายวัดเพื่อทำบุญ ปัจจุบันชาวบ้านแพงได้มีการ
รวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกโดยนำเสื่อกกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จนกลายเป็น
หมู่บ้าน OTOP นวตวิถิ จากองค์ความรู้ที่ได้นี้ผู้วิจัยได้เกิดแรงบันดาลใจและนำมาพัฒนาสู่นวัตกรรม
การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ ชุด ฟอนหัตถกรรมน่านวตวิถิ โดยบูรณาการรูปแบบการแสดงจาก
พื้นบ้านดั้งเดิมมาคิดสร้างสรรค์และประยุกต์ขึ้นใหม่จากจินตนาการตามสมัยนิยม กำหนดแนวทางการ
สร้างสรรค์ตามหลักทฤษฎีการสร้างสรรคทางนาฏศิลป์ มุ่งองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ ได้แก่ ที่มาของแรง
บันดาลใจ การออกแบบการแสดง การออกแบบการนำเสนอการแสดง การออกแบบท่ารำและกระบวนท่ารำ
การออกแบบการแปรแถวและการใช้พื้นที่ การใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง การออกแบบดนตรีและ
เนื้อเพลง การออกแบบเครื่องแต่งกาย การออกแบบการแต่งหน้า และการออกแบบแสงในการแสดง
การประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ ชุด ฟอนหัตถกรรมน่านวตวิถิ บนเวที
การนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปกรรมระดับชาติ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระ
บรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี (รูปแบบออนไลน์) อยู่ในระดับดีมาก ผลการประชาสัมพันธ์โดยการเผยแพร่
ลงในสื่อสังคมออนไลน์ มีการรับชมจำนวนผ่านช่องทาง YouTube 175 ครั้ง กดถูกใจ 11 ครั้ง ผ่านช่องทาง
Facebook ของผู้สร้างสรรค์ มีการกดถูกใจ (Like) จำนวน 226 คน การแสดงความคิดเห็นจำนวน 93

รายการ และการแชร์ 5 ครั้ง Facebook สาขานาฏศิลป์และการละคร มีผู้เข้าถึงจำนวน 243 คน การแชร์ 5 ครั้ง

คำสำคัญ: นวัตกรรมการสร้างสรรคทางนาฏศิลป์ นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ หัตถกรรมบ้านแพ่ง นวัตกรรม

Abstract

This study aims to 1) Study the knowledge of reed mat weaving handicrafts of Ban Pang Handicraft Group, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province 2) Create innovative performances of Isan folk dances as Fon Hatakam-nam-nawatwiti 3) Public relations innovation for the creation of Isan folk dance performances, Fon Hatakam-nam-nawatwiti, with innovative craftsmanship through the stage and social media.

The results of the study found that weaving of reed mats for household use and exchange equipment within the village and nearby villages. It is also brought to the temple to make merit as well. At present, Pang villagers have gathered together to develop products made from reed mats until becoming a Nawatwithi OTOP village. The researcher was inspired and developed this into innovative Isan folk dance performances, Fon Hatakam-nam-nawatwiti. The show was designed by integrating traditional folk styles, creating creative ideas and applying them from the imagination of modern times. Determine the creative approach according to the creative theory of dramatic arts. There are creative elements including source of inspiration, show design, show presentation design, dance choreography and choreography design, row variation design and space utilization, show equipment, music design and lyrics, costume design, make-up design and show lighting design. The publication on the 3rd National Artistic Presentation Stage at Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani Province (online format) assessed by qualified members, the evaluation results are at a very good level. The show was published on social media via Facebook and YouTube channels. The number of views on YouTube channel was 175 times, likes 11 times. The show was published through the creator's Facebook channel, the result showed that there were 226 likes, 93 comments and 5 shares. It has also been published on Facebook page of the Dance and Drama fields, which was reached to 243 people and shared for 5 times.

Keywords: Innovation in the creative arts, Creative Isan folk dances, Ban Pang Handicraft Innovation

บทนำ

จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีนโยบายในการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมสร้างสรรค์การแสดง โดยเฉพาะการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาขับเคลื่อนในการสร้างนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความเจริญของชุมชนในอนาคต ในแผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคามได้ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอด อดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปรุงปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคตและ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคตบนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปรุงปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทาง การค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดีรวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้น กลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2563)

จังหวัดมหาสารคามมีกลุ่มหัตถกรรมที่น่าสนใจและควรค่าแก่การสนับสนุนหลายพื้นที่ หนึ่งในนั้นคือ กลุ่มหัตถกรรมบ้านแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นชุมชนที่เน้นการทอเสื่อกกมาตั้งแต่อดีตงานศิลปหัตถกรรมของชาวบ้านแพ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษสมัยปู่ ย่า ตา ยาย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านแพ่งเป็นอย่างมาก ซึ่งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ คือ นวัตกรรมด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นปัจจัยในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ที่สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างง่ายดายและทั่วถึง คือ Social Media เป็นการประชาสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างมหาศาล เป็นการยกระดับและเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิม

นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานเป็นรูปแบบการแสดงประเภทหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นศิลปะที่เกิดจากการเลียนแบบท่าทางการทำมาหากิน การทำงานในชีวิตประจำวัน การฟ้อนรำมีลักษณะ เรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่มีท่าทาง และลีลางดงาม มีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ และเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปย่อมมีการบูรณาการการจัดการความรู้ผ่านรูปแบบศิลปะการแสดง เกิดเป็นนวัตกรรมสร้างสรรค์การแสดง มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องที่จนกลายเป็นวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ คัดเลือก ปรับปรุง และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือผลิตรายใหม่มาใหม่ตามยุคตามสมัยเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของคนในชุมชน (พิรพงศ์ เสนไสย, 2546)

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาชุมชน โดยใช้รูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องหัตถกรรมการทอเสื่อกก สู่การสร้างนวัตกรรม

การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานจากทุนวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งเป็นการต่อยอดอดีต กับปัจจุบันโดยการสร้างนวัตกรรมการสร้างสรรคการแสดงผลนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานโดยกำหนดรูปแบบการแสดงให้มีความสอดคล้องตามยุคสมัย และสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต จากการประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการสร้างสรรคการแสดงผลนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานผ่านเวทีการแสดงและสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการสนองนโยบายตามยุทธศาสตร์ชาติ และแผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม สร้างองค์ความรู้เพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และด้านการเรียนการสอน รวมถึงการสืบทอดมรดกทางศิลปการแสดง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่อง หัตถกรรมการทอเสื่อกกของกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี
3. เพื่อประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการสร้างสรรคการแสดงผลนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี ผ่านเวทีการแสดงและสื่อสังคมออนไลน์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทอเสื่อกกบ้านแพงและทางด้านนาฏศิลป์

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล เพิ่มเติมในส่วนที่ไม่ชัดเจน และวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 ผลิตนวัตกรรมการสร้างสรรคนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี และนำเสนอต่อที่ปรึกษา คือ ดร.ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2536 สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)

ขั้นตอนที่ 5 เผยแพร่ผลงานนวัตกรรมการสร้างสรรคนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี

ขั้นตอนที่ 6 สรุปและอภิปรายผล

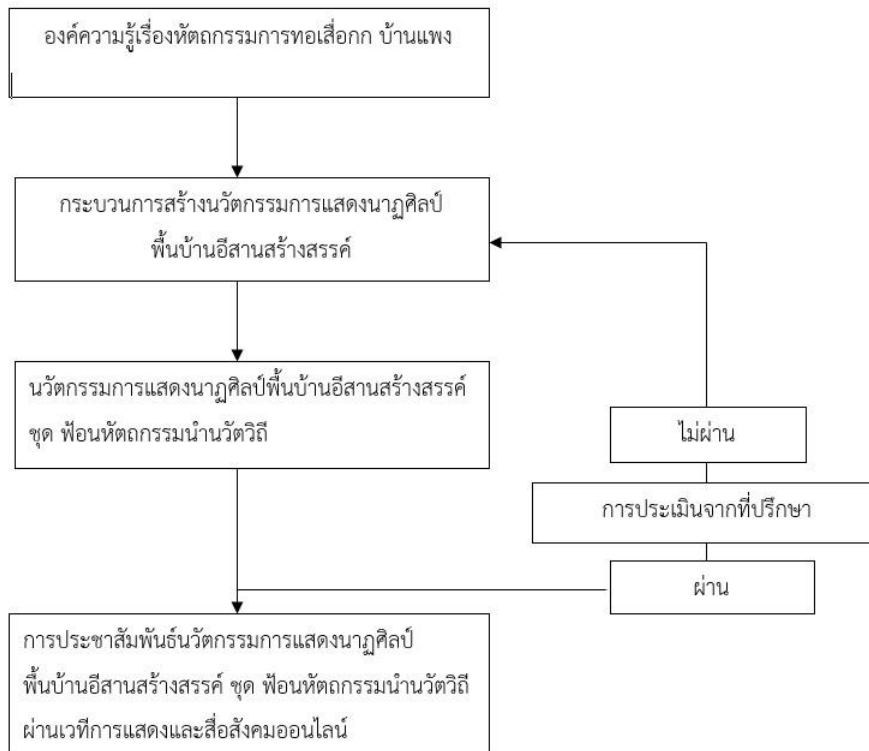
ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและรูปแบบการแสดง ผู้วิจัยสร้างสรรคผลงานจากการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่ความเป็นมางานหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ นำเสนอในรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดลงพื้นที่ภาคสนาม ณ กลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยกำหนดเวลาในการรวบรวมข้อมูล สร้างสรรคผลงาน นำเสนอผลงานต่อกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ ตั้งแต่ มกราคม 2564-มีนาคม 2565

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

องค์ความรู้เรื่องหัตถกรรมการทอเสื่อกกของกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพ่ง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การทอเสื่อกกเริ่มมีมาประมาณ 100 ปีมาแล้ว เริ่มแรกทอเสื่อกกจากต้นปรีอ (ฝื่อ) ทอเพื่อใช้สอยในครัวเรือน แลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งยังมีการนำไปถวายวัดเพื่อทำบุญอีกด้วย ต่อมาพระที่วัดบ้านแพ่งได้นำพันธุ์กกกระจูด (ต้นไหล) มาจากจังหวัดร้อยเอ็ดมาปลูกที่บริเวณริมบึงบ้านแพ่ง ปรากฏว่ากกที่ปลูกไว้ได้ผลดี ปลูกติดง่าย โตเร็ว ราษฎรจึงนำมาปลูกมาก คุณสมบัติของต้นกกกระจูดมีความมัน ความเหนียว และทนทานมากกว่าต้นปรีอ ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาใช้ต้นกกแทนต้นปรีอ

การทอเสื่อกก เป็นกรรมวิธีการผลิตโดยนำต้นกกมาขัดประสานกันจนได้เป็นเสื่อกก ทั้งนี้ต้องมีเครื่องมือในการทอ เรียกว่า โฮง มีวัตถุดิบและส่วนประกอบ ได้แก่ 1) ต้นกก 2) สีย้อมกก 3) เส้นเอ็น 4) ฟืม การทอเสื่อกก อย่างน้อยต้องใช้คน 2 คน คือ คนทอที่จับแผ่นไม้ (ฟืม) กระแทกเส้นกกให้แน่น อีกคนใช้ไม้ส่งเส้นกกเข้าไปที่ละเส้น เสื่อกกที่ได้มีสีสันที่สวยงาม มีลวดลายหลายอย่าง การทอลักษณะนี้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการแปรรูปเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับเลือก ปัจจุบันชาวบ้านแพ่งได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเลือก โดยนำเลือกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ตามที่ลูกค้าต้องการ เพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายตลาดในช่องทางออนไลน์ มีทั้งที่เป็นของตกแต่งบ้าน เครื่องประดับ และเครื่องมือใช้สอย เช่น แจกัน กระเป๋ หีบ รองเท้า หมอน เสื้อคลุม ฯลฯ

หัตถกรรมการทอเลือกของชาวบ้านแพ่งนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษสมัยปู่ ย่า ตา ยาย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านแพ่งเป็นอย่างมาก ผลิตภัณฑ์ของบ้านแพ่งนั้นได้รับการปรับปรุงให้มีความทันสมัยทั้งรูปแบบและลวดลาย จนกลายเป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม แหล่งผลิตเลือกทอในหมู่บ้านแพ่งมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มทอเลือกบ้านแพ่งและกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแพ่ง ผลิตภัณฑ์ของทั้ง 2 แหล่งนี้จะมีคุณค่าคล้ายคลึงกันทั้งรูปแบบการผลิต ราคา และตัวผลิตภัณฑ์

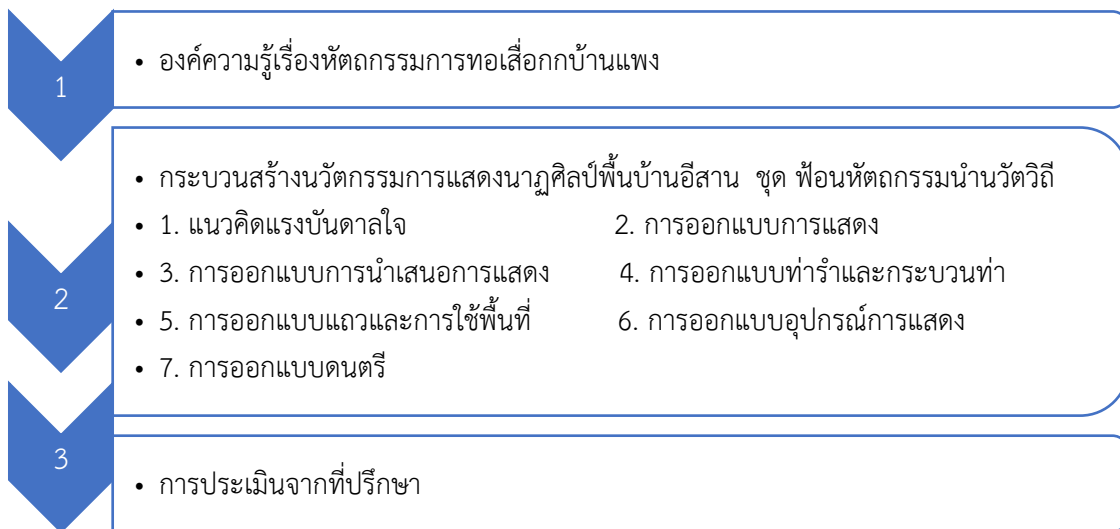
การสร้างนวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตกรรม

จากกระบวนการสร้างนวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตกรรม สรุปได้ว่า ผู้สร้างสรรค์ได้รับแรงบันดาลใจมาจากประสบการณ์ตรง จึงต้องการสร้างผลงานทางนาฏศิลป์ชุดใหม่อันจะเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการประยุกต์กิจกรรมในการประกอบอาชีพท้องถิ่นมาทำเป็น การแสดงสะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน ออกแบบการแสดงโดยบูรณาการรูปแบบจากแบบพื้นบ้านดั้งเดิมนำมาคิดสร้างสรรค์และประยุกต์ขึ้นใหม่จากจินตนาการตามสมัยนิยม มีการเปลี่ยนแปลงด้านการรูปแบบการนำเสนอ องค์ประกอบด้านเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ให้มีความแปลกใหม่เพื่อให้ผลงานมีความโดดเด่น นำเสนอเรื่องราวที่เป็นลักษณะความเป็นท้องถิ่น วิถีชีวิต อาชีพท้องถิ่น การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ประเภทพื้นเมืองนี้มีความอิสระไม่จำกัดรูปแบบตายตัว นำเสนอเรื่องราวโดยแบ่งเป็น 2 ช่วงแสดงออกถึงแนวคิดหลักของผู้สร้างสรรค์ที่มีการวางเนื้อหาที่มีการผูกเรื่องราว สามารถลำดับการเล่าเรื่องให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่ายและสร้างความคล้อยตามในอารมณ์ของผู้ชมให้เกิดสุนทรียะ ออกแบบกระบวนการท่ารำตามหลักทฤษฎีการสร้างสรรคนาฏศิลป์และการเคลื่อนไหวร่างกายตามขั้นตอน มีท่าต้น ท่าต่อ ท่าตาม ซึ่งจะช่วยสร้างความสมดุลของร่างกายในการรำ และเป็นส่วนประกอบในการจัดวางตำแหน่งทิศทางเชิงทัศนศิลป์ ออกแบบ การแปรแถวและการใช้พื้นที่โดยอาศัยทฤษฎีการเคลื่อนไหวร่างกาย กำหนดตำแหน่ง ขนาด ทิศทางเพื่อสร้างสรรค์ให้องค์ประกอบในการแสดงสวยงามและสมบูรณ์ ออกแบบการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ แสดงให้เห็นถึงความสวยงามและความสามารถในการยกระดับผลิตภัณฑ์จนกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ เป็นการส่งเสริมการแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ออกแบบดนตรีตามหลักสุนทรีศาสตร์ที่กล่าวว่า เราได้รับรสของสุนทรียะในศิลปะที่จะทำให้จิตใจเบิกบานด้วยการฟังเพลงไพเราะ เพื่อที่จะพรรณนาความรู้สึกนึกคิดหรือความฝัน อารมณ์ หรือจินตนาการให้ปรากฏเป็นรูปแบบขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจเพียงเพื่อนามธรรมที่จะทำให้เราเข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งบางครั้งอาจบรรยายนามธรรมนั้นด้วยเสียง จังหวะ ทำนองคล้าย ๆ ดนตรี ถ้าหากจะเป็นทำนองก็เป็นพวกดนตรี ออกแบบเครื่องแต่งกายให้สอดคล้องกับรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ มีการบูรณาการจากแบบพื้นบ้านดั้งเดิม นำมาคิดสร้างสรรค์และประยุกต์ขึ้นใหม่จากจินตนาการ ให้มีความแปลกใหม่เพื่อให้ผลงานมีความโดดเด่น ออกแบบการแต่งหน้าทำผมตามแบบระบำ รำ ฟ้อน เน้นให้มีความงามตามแบบหญิงสาว และออกแบบแสงในการแสดงเพื่อสร้างบรรยากาศในการแสดงโดยเน้นใช้ไฟส่องสว่าง เพื่อบ่งชี้ให้เห็น

ทำได้อย่างชัดเจน และใช้สีเพื่อสร้างบรรยากาศตามทำนองเพลงช้า-เร็ว และทำให้สีของเครื่องแต่งกายไม่
ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

นวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวัตวิถี ผู้สร้างสรรค์ได้รับการ
การประเมินจากที่ปรึกษา ดร.ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2536 สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)
ผลการประเมินอยู่ในระดับ ดีเด่น (A+)

ดังภาพประกอบกระบวนการสร้างสรรค์ ต่อไปนี้

การประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อน
หัตถกรรมน่านวัตวิถี ผ่านเวทีการแสดงและสื่อสังคมออนไลน์

ผู้สร้างสรรค์ได้ประชาสัมพันธ์นวัตกรรมการสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรม
น่านวัตวิถี โดยการเผยแพร่บนเวทีการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปกรรมระดับชาติ ครั้งที่ 3 วันที่
29 พฤศจิกายน 2564 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี
(รูปแบบออนไลน์) ได้รับการประเมินจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ผลการประเมินอยู่ในระดับ
ดีมาก เผยแพร่ลงในสื่อสังคมออนไลน์ ผ่านช่องทาง Facebook ส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์ Facebook เพจ
สาขานาฏศิลป์และการละคร เผยแพร่ในแบบสาธารณะ และช่องทาง YouTube สาขานาฏศิลป์และการ
ละคร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2564 มีการรับชมจำนวนผ่านช่องทาง YouTube 175 ครั้ง กดถูกใจ 11 ครั้ง
เผยแพร่ผ่านช่องทาง Facebook ของผู้สร้างสรรค์ ผลปรากฏว่า มีการกดถูกใจ (Like) จำนวน 226 คน
การแสดงความคิดเห็นจำนวน 93 รายการ และการแชร์ 5 ครั้ง นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ลงในหน้า
Facebook สาขานาฏศิลป์และการละคร มีผู้เข้าถึงจำนวน 243 คน การแชร์ 5 ครั้ง

สรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์ผ่าน Social Network (สื่อสังคมออนไลน์) สามารถนำมาใช้บริหาร
จัดการข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ได้ เป็นช่องทางให้ผู้ชมสามารถรับชมได้ง่าย อันเป็นผลเนื่องมาจากความนิยมใน
การบริโภคของผู้คนในยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาด้านเทคโนโลยีของโลก ดังนั้นการนำเสนอ
ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ของสังคม

อภิปรายผล

จากความเป็นมาของการทอเสื่อที่มีมากกว่า 100 ปี จนมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาวัตถุดิบในการทอ ทำให้หัตถกรรมการทอเสื่อของชาวบ้านแพงนั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษสมัยปู่ ย่า ตา ยาย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านแพงเป็นอย่างมาก ผลิตภัณฑ์ของบ้านแพงนั้นได้รับการปรับปรุงให้มีความทันสมัยทั้งรูปแบบและลวดลาย จนกลายเป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม แหล่งผลิตเสื่อทอในหมู่บ้านแพงมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มทอเสื่อจากบ้านแพงและกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแพง ผลิตภัณฑ์ของทั้ง 2 แหล่งนี้จะมีความคล้ายคลึงกันทั้งรูปแบบการผลิต ราคา และตัวผลิตภัณฑ์ ในประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญพรรค อวบอ้วน (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และการพัฒนาเสื่อทอ กรณีศึกษาบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของการทอเสื่อที่บ้านแพง เป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กว่า 100 ปีแล้ว โดยเริ่มแรกเป็นการทอเสื่อจากต้นปรี้อทอเพื่อใช้สอยและแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ในปี 2521 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโกสุมพิสัยได้สนับสนุนในการส่งตัวแทนกลุ่มแม่บ้านสตรีทอเสื่อไปศึกษาดูงานที่อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีและได้นำความรู้กลับมาเผยแพร่ให้กับชาวบ้านแพง โดยได้เปลี่ยนการทอเสื่อจากต้นปรี้อมาเป็นเสื่อทอ ต่อมาในปี 2544 กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสอนการมัดหมี่เสื่อทอหลายลาย ได้แก่ ลายหมี่ ลายเปีย ลายกระจับ ลายรูปภาพและลายตัวหนังสือทำให้เสื่อทอมีลวดลายหลากหลาย สีสันสวยงาม เป็นสินค้า OTOP 5 ดาว

ในด้านการส่งเสริมและพัฒนานั้น ยังไม่มีความโดดเด่นด้านการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่จะสามารถช่วยส่งเสริมสร้างคุณค่า และยังเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับงานวิจัยของชัชวาล ผาสอน และวินิต ชินสุวรรณ (2558) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมเสื่อทอที่บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า การเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมด้านการตลาด เป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพให้กับกลุ่มผู้ผลิตชุมชนได้เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในชุมชน หรือการจัดให้มีการแสดงถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของชุมชนและผู้คนที่สนใจ

การสร้างนวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ ชุด ฟ้อนหัตถกรรมนำนวัตกรรมนวัตกรรมการเป็นลำดับขั้นตอนจากแรงบันดาลใจสู่การกระบวนการสร้างสรรค์ตามองค์ประกอบตามหลักทฤษฎีการสร้างสรรคทางนาฏศิลป์ ออกแบบการแสดงโดยบูรณาการรูปแบบจากแบบพื้นบ้านดั้งเดิมนำมาคิดสร้างสรรค์และประยุกต์ขึ้นใหม่จากจินตนาการตามสมัยนิยม จากการประยุกต์กิจกรรมในการประกอบอาชีพท้องถิ่นมาทำเป็นการแสดงสะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน วางเนื้อหาที่มีการผูกเรื่องราว สามารถลำดับการเล่าเรื่องให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่ายและสร้างความคล้อยตามในอารมณ์ของผู้ชมให้เกิดสุนทรียะ ออกแบบกระบวนการท่ารำ การแปรแถว และการใช้พื้นที่ ตามหลักทฤษฎีการสร้างสรรคนาฏศิลป์และการเคลื่อนไหวร่างกาย ออกแบบดนตรีตามหลักสุนทรียศาสตร์ ออกแบบเครื่องแต่งกายให้สอดคล้องกับรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ มีการบูรณาการจากแบบพื้นบ้านดั้งเดิม นำมาคิดสร้างสรรค์และประยุกต์ขึ้นใหม่จากจินตนาการ ให้มีความแปลกใหม่เพื่อให้ผลงานมีความโดดเด่น ออกแบบการแต่งหน้าทำผมตามแบบระบำ รำ ฟ้อน และออกแบบแสงในการแสดงเพื่อสร้างบรรยากาศในการแสดงโดยเน้นใช้ไฟส่องสว่าง เพื่อบ่งเห็นท่ารำได้อย่างชัดเจน และใช้สีเพื่อสร้างบรรยากาศตามทำนองเพลง

ช้า-เร็ว และทำให้สีของเครื่องแต่งกายไม่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมในประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของประวิทย์ ฤทธิบุญ (2563) ได้ทำการศึกษารื่อง การศึกษาสินค้าทางวัฒนธรรมสู่การออกแบบและสร้างสรรค์การแสดง ผลการศึกษาพบว่า ในการออกแบบและสร้างสรรค์งานจากแรงบันดาลใจในการหยิบยกรูปแบบของกรรมวิธีการประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์ คุณค่า และการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมในปัจจุบันมาสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ในรูปแบบของการแสดงที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมร่วมกับแนวทางการสร้างงานนาฏประดิษฐ์ตามแนวคิดและทฤษฎีในการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์การแสดง นำมาออกแบบเป็นกระบวนการสร้างสรรค์แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน 1) การสร้างแนวคิดของการแสดง 2) การสร้างสรรค์ทำนองเพลง ดนตรีประกอบการแสดง 3) การคัดเลือกผู้แสดง 4) การออกแบบกระบวนการท่ารำ 5) การออกแบบประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย 6) นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพและความเหมาะสมของการแสดง 7) นำการแสดงออกเผยแพร่การแสดงสู่สาธารณชนและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยาณี แจ็กทำนา (2563) ที่ได้ศึกษาเรื่องการสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านประยุกต์ ชุด ระเบ้ากล้วยตาก ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ผลการศึกษาพบว่า การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ชุด ระเบ้ากล้วยตาก ได้ดำเนินการตามกระบวนการของการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย การกำหนดแนวคิด การออกแบบร่าง การพัฒนาแบบ การประกอบสร้าง การเก็บรายละเอียด การนำเสนอผลงาน และการประเมินผล จนได้การแสดงระเบ้ากล้วยตากที่เป็นรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านประยุกต์ แบ่งออกเป็น 3 ช่วงการแสดง โดยมีการพัฒนาองค์ประกอบของดนตรี ท่วงท่ารำ ชุดการแสดง และอุปกรณ์ประกอบการแสดงให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิรพงศ์ เสนไสย (2546) ได้ศึกษาเรื่องนาฏยประดิษฐ์อีสานในโครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ผลงานนาฏยประดิษฐ์อีสานนอกจากจะเป็นวัฒนธรรมบันเทิงเฉพาะกลุ่มชนทางสังคมแล้ว ยังมีบทบาท ในการบ่งชี้ความเป็นปึกแผ่น ความเจริญทางด้านสังคม ระบบการศึกษา และเศรษฐกิจ รวมถึงมีบทบาท สำคัญต่อวัฒนธรรมการท่องเที่ยวอันจะนำพาให้นาฏยศิลป์อีสานสามารถมีทิศทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

การประชาสัมพันธ์นวัตกรรมสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมน่านวดีวิธ ผ่านเวทีการแสดงและสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการใช้นวัตกรรมแสดงเพื่อประชาสัมพันธ์ผ่าน Social Network เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มอายุ อาชีพ และระดับการศึกษาสามารถเข้าถึงได้ เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพื่อสื่อสารไปยังผู้ชม ด้วยค่าใช้จ่ายที่ไม่แพง ทำให้ทราบความคิดเห็นของผู้ชม การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กันได้ ช่วยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการสื่อและใช้เป็นแหล่งความรู้ได้ ซึ่งการประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของเรา อินทรกำแหง (2555) ได้ทำการศึกษารื่อง การวิจัยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สู่การศึกษาและพัฒนานวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านชุด จัปปุกรณีศึกษา: บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า แสดงชุด จัปปุเป็นการแสดงที่สื่อให้เห็นวิถีชีวิตในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันกับการแสดงและวิถีชีวิตของตน ทั้งนี้การปลูกฝังในรากเหง้าของวิถีชีวิตให้กับเยาวชน จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความรักในท้องถิ่น เกิดความหวงแหนในวัฒนธรรม และนำมาสู่การอนุรักษ์และสืบสานในอนาคต นอกจากนี้ชุมชนยังสามารถนำความรู้และแนวคิดจากกระบวนการดำเนินงานวิจัย ไปเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นการเรียนรู้การพัฒนาจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมภายในชุมชน คนในชุมชนจะเกิดการมีส่วนร่วม เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจและรายได้ ขนาดย่อมภายในชุมชน และยังสอดคล้องกับธรรณ วรวัฒน์ (2563) ได้ทำการศึกษารื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัจจัย

ด้านเครือข่ายองค์กรชุมชน ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน และยังมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ ผู้นำควรสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยว ประชาชนควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง ควรประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยเพื่อนวัตกรรมการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมนำนวัตกรรม เพื่อประชาสัมพันธ์และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สามารถเป็นแนวทางในการสร้างนวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และพัฒนาองค์กรหรือชุมชนได้
2. การเผยแพร่ผลงานนวัตกรรมสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมนำนวัตกรรม เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนทางด้านนาฏศิลป์ได้
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นทุนวัฒนธรรมที่สามารถสร้างมูลค่าได้จากการสร้างสรรค์นวัตกรรม การแสดงในแง่การช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาในเรื่องนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเพื่อนวัตกรรมการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด ฟ้อนหัตถกรรมนำนวัตกรรม เพื่อประชาสัมพันธ์และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้รับทุนจากทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณรายได้ บกศ. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก ดร.ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2536 สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ที่ปรึกษางานวิจัยด้านการสร้างสรรค์การแสดง

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหัตถกรรมบ้านแพงทุกท่าน ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ขอขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากเวทีการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปกรรมระดับชาติ ครั้งที่ 3 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2564 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี (รูปแบบออนไลน์)

ขอขอบพระคุณครอบครัว ที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณอาจารย์สุนิศา โพธิ์แสนสุข และ อาจารย์ภานุวัฒน์ เหล่าพิสัย ที่คอยสนับสนุนและช่วยเหลือในทุกเวลา ขอขอบคุณทุก ๆ นักแสดง ชุด ฟ้อนหัตถกรรมนำนวัตกรรม ทุกคนที่ทุ่มเทการฝึกซ้อมและทำการแสดงอย่างเต็มความสามารถ และขอขอบพระคุณทุกท่านที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนการทำงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณี แจ็กทานา. (2563). *การสร้างสรรคนาฏศิลป์พื้นบ้านประยุกต์ ชุด ระบำกล้วยตาก ผ่านการวิจัยเชิงสร้างสรรค์*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนครราชสีมา).
- ชัยนาท ผาสอน และวินิต ชินสุวรรณ. (2558). *การพัฒนาอุตสาหกรรมเลื้อกกบ้านแพ่ง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. ประชุมวิชาการทางธุรกิจและนวัตกรรมทางการจัดการระดับชาติ และนานาชาติประจำปี 2558*. น. 484-490.
- ธัญญ์ วรวัฒน์. (2563). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดนครราชสีมา*, (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม).
- บุญพรอค อวบน้ำ. (2555). *การอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาบ้านแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).
- ประวิทย์ ฤทธิบุญ. (2563). *การศึกษาสินค้าทางวัฒนธรรมสู่การออกแบบและสร้างสรรค์การแสดง*. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 24(1), 77-96.
- พีรพงศ์ เสนไสย. (2546). *นาฏยประดิษฐ์ มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*.
- เรขา อินทรกำแหง. (2555). *การวิจัยเศรษฐกิจสร้างสรรค์สู่การศึกษาและพัฒนานวัตกรรมการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านชุด จัปปู กรณีศึกษา : บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา*. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 4(1), 98-121.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2563). *แผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม ฉบับทบทวน พ.ศ. 2561-2565*. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2565, จาก <http://www.maharakham.go.th/mkweb/images/yut/plan2-63.pdf>